

NOWE TECHNOLOGIE W PRAWIE CYWILNYM

O PERSPEKTYWIE NOWEGO DOKUMENTU W ŚWIETLE PROJEKTOWANYCH ZMIAN KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Dotyychczas ani przepisy Kodeksu cywilnego, ani przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie zawierały definicji pojęcia „dokument”. Kwestia ta natomiast szczegółowo roztrząsana była w doktrynie procesu cywilnego¹.

W przedwojennej doktrynie przeważały poglądy, że dokumentami mogą być różne przedmioty ruchome zawierające pewną treść (dokumenty sensu *largo*). Po wojnie dominujące były poglądy, że za dokument uznawane były tylko te sporządzone w formie pisemnej (dokumenty sensu *stricto*).

Najszerza definicja została przedstawiona przez M. Allerhanda². Twierdził on, że każdy przedmiot, wyrażający pewną myśl, bez względu na to, z czego jest ten przedmiot wykonany oraz jakimi środkami myśl ta została wyrażona jest dokumentem, przy czym nie wymaga on podpisu. Odmienny, lecz powszechniej akceptowany, pogląd głoszony przez m.in. W. Siedleckiego, zakładał, że za dokument może być uznany tylko dokument pisemny, zawierający obowiązkowo podpis wystawcy³.

Z przedstawionych w piśmiennictwie stanowisk można wywieść, że dokument można zdefiniować jako metodę skutecznego i trwałego przechowywania treści oświadczenia woli. Elementarnym sposobem zbierania danych jest forma pisemna, do zachowania której konieczne jest przedstawienie treści przy pomocy pisma z zachowaniem zasad gramatyki, składni i semantyki⁴. Treść dokumentu można przedstawić w dowolnej postaci, maszynowej, własnoręcznej, wydruku, elektronicznej. Funkcją dokumentu jest utrwalenie jego treści co najmniej tak długo, żeby można odtwarzać lub powielać ją w takim samym stanie w toku całego postępowania sądowego⁵.

Powszechnie uznanym w doktrynie poglądem jest, iż aby mówić o dokumencie, powinien on zawierać następujące trzy składniki, przede wszystkim materiał, na którym jest sporządzony, oświadczenie woli, a także podpis⁶.

Z uwagi na rozwój nowych technologii coraz częściej pojawiają się głosy aprobujące szeroką koncepcję „dokumentu”⁷. Doku-

ment nie powinien być łączony wyłącznie z postacią papierową. W piśmiennictwie postuluje się, by wiązać go także z nowymi środkami technicznymi⁸.

Jako dowód w sprawie cywilnej może być dopuszczony także przedmiot, w którym myśl ludzka została wyrażona przy użyciu innego sposobu utrwalenia niż pismo⁹. Brak pisemności skutkuje niemożnością uznania go za dokument. Przeprowadzenie takiego dowodu następuje w oparciu o regulację z art.308 KPC, przy zastosowaniu odpowiednio przepisów o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów.

Do tej pory istniał także pewien dysonans w rozumieniu pojęcia „dokument” na gruncie prawa materialnego i prawa procesowego.

Dokumentami w rozumieniu Kodeksu cywilnego są tylko te obejmujące oświadczenia woli, natomiast Kodeks postępowania cywilnego za dokumenty uznaje również te obejmujące oświadczenia wiedzy, a nawet oświadczenia uczuć¹⁰.

Prawo materialne są do dokumentów zalicza także mapy, plany, rysunki. Odmiennie są one traktowane przez prawo procesowe. Nie mają one statusu dokumentów, ale mogą być traktowane jako tzw. inne środki dowodowe. Zdarzają się również sytuacje odwrotne, na przykład list jest dokumentem (prywatnym) w procesie, a dla prawa materialnego nie będzie spełniał takiej funkcji.

Sytuacja ulegnie diametralnie zmianie po wejściu w życie projektowanych zmian Kodeksu cywilnego¹¹.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego uznała, że odpowiednim miejscem do zamieszczenia definicji dokumentu będzie Kodeks cywilny. Zgodnie z projektem dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający jej odtworzenie.

Projekt wprowadza również jako *novum* w regulacji czynności prawnych formę dokumentową. Dla jej zachowania należy złożyć oświadczenie woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie.

Wobec regulacji kodeksowej należy przyjąć, że pośród dokumentów możliwy do zastosowania będzie podział uwzględniający formę sporządzenia, według którego dokumenty będzie można dzielić na utrwalone w formie pisemnej, w formie elektronicznej lub w formie dokumentowej. Inny podział dokumentów może być oparty o ich treść. Można je zatem podzielić na

¹ Zob. K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993, T. Ereciński, Z problematyki dowodu z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym, Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha, Warszawa 1985, s. 75, S. Dalka, Dowód z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym, Paestra 1974, nr 8-9, s. 49.

² M. Allerhand, cytowany za K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993.

³ W. Siedlecki, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 1977, s. 267.

⁴ K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993, s. 21.

⁵ W. J. Kocot, Wpływ Internetu na prawo mediów, Warszawa 2004, s. 334-335.

⁶ K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993, s. 13-16.

⁷ K. Flaga-Gieruszyńska [w:] Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego, tom I, A. Zieliński (red.), Warszawa 2005, s. 666 i n. Zasadniczą cechą dokumentów jest utrwalanie określonych spostrzeżeń lub oświadczeń w celu przedstawienia ich w tej formie w przyszłości. Prowadzi to do dopuszczenia innych, poza pisemną, metod gromadzenia oraz przechowywania treści dokumentów, jak na przykład zapisu elektronicznego. Por. także B. Kaczmarek, Dowód z dokumentu elektronicznego w świetle przepisów o dowodach w postępowaniu

cywilnym, Prawo Mediów Elektronicznych dodatek do Monitora Prawniczego nr 16/2006 s. 39-43.

⁸ W. J. Kocot, Wpływ Internetu na prawo mediów, Warszawa 2004, s. 334-335.

⁹ Por. W. Miszewski, Proces cywilny w zarysie, Warszawa-Lódź 1946, s. 173.

¹⁰ Por. K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993.

¹¹ Projekt Księgi I Kodeksu cywilnego przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego działającą przy Ministrze Sprawiedliwości tzw. Zielona Księga Kodeksu cywilnego, Warszawa, październik 2008r., tekst dostępny na stronie www.ms.gov.pl

dokumenty zawierające oświadczenia woli, oświadczenia wiedzy oraz inne.

Ustawodawca opowiedział się zatem za przyjęciem teorii szerokiej¹² rozumienia pojęcia „dokumentu”. Zmiany konieczne są również w Kodeksie postępowania cywilnego. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego przygotowała projekt uwzględniający definicję dokumentu i inne regulacje, które znajdą się w nowym Kodeksie cywilnym¹³. Dalsza część artykułu odnosi się do projektu nowelizacji KPC w części dotyczącej właśnie dowodu z dokumentów.

Najszerzej unormowane zostanie przeprowadzenie dowodu z dokumentów zawierających oświadczenia wiedzy lub woli, sporządzonych w postaci papierowej i elektronicznej. Na mocy nowego art.243¹ do dokumentów sporządzonych w postaci dokumentowej zastosowanie znajdują przepisy oddziału 2 pt. „Dokumenty”.

Do innych dokumentów sporządzonych w formie dokumentowej, nie zawierających oświadczeń woli bądź wiedzy zastosowanie będzie miał art.308 KPC. Dowód z nich przeprowadza się stosując odpowiednio przepisy regulujące dowód z dokumentu lub dowód z oględzin. Ustawodawca zalicza do tej kategorii między innymi filmy, telewizję, fotografię, plany, rysunki oraz płyty lub taśmy dźwiękowe i inne przyrządy utrwalające albo przenoszące obrazy lub dźwięki.

Zgodnie z nową regulacją art.244. § 1 KPC dokumenty urzędowe, sporządzone w formie przewidzianej w przepisach szczególnych w postaci papierowej lub elektronicznej przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Ta sama regulacja odnosi się odpowiednio do dokumentów, którym przepisy szczególne przyznają moc prawną dokumentów urzędowych, do poświadczonych przez wystawcę wydruku dokumentu urzędowego w postaci elektronicznej i do poświadczonych w postaci elektronicznej dokumentu urzędowego.

Wymogi dotyczące sporządzania dokumentów urzędowych wynikają z przepisów prawa materialnego. Jeśli przepisy szczególne przewidują możliwość wystawienia przez organy władzy publicznej lub inne organy państwowe dokumentów urzędowych w postaci elektronicznej, to będą one dokumentami urzędowymi w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania cywilnego.

Nawet wykładnia przepisu art.244 KPC w aktualnym brzmieniu pozwala przyjąć, że gdyby z przepisów szczególnych wynikała możliwość sporządzenia elektronicznego dokumentu urzędowego, to na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego miałby on również taki status.

Dokument urzędowy zawiera podpis. Jednak w zależności od formy, w jakiej istnieje, będzie on własnoręczny bądź elektroniczny. Zwykle ten element jest wymagany przez przepisy szczególne¹⁴, jak na przykład art. 107 KPA, zgodnie z którym elementem konstytutywnym decyzji administracyjnej jest podpis osoby upoważnionej do jej wydania.

Do art. 244 KPC dodano § 3, który pozwoli na zrównanie mocy dowodowej dokumentów, którym przepisy szczególne przyznają moc prawną dokumentów urzędowych, poświadczonych przez wystawcę wydruków dokumentów urzędowych w postaci elektronicznej, poświadczonych w postaci elektronicznej dokumentów urzędowych z dokumentami. Ta zmiana była oczekiwana, gdyż w końcu rozwiane zostaną wątpliwości dotyczące statusu dokumentów, którym ustawodawca przyznaje moc prawną dokumentów urzędowych. Do tej grupy dokumentów należą dokumenty notarialne¹⁵, określone dokumenty bankowe¹⁶, pokwitowanie dokonanych wpłat wystawione przez komornika¹⁷, księgi rachunkowe funduszu sekurytyzacyjnego, wyciągi z tych ksiąg podpisane przez osoby upoważnione do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych funduszu i opatrzone pieczęcią towarzystwa zarządzającego funduszem sekurytyzacyjnym oraz wszelkie wystawione w ten sposób oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności¹⁸.

Wprowadzenie definicji pojęcia „dokument” w Kodeksie cywilnym wywołuje również oddźwięk w procedurze cywilnej. Do tej pory w postępowaniu sądowym, gdy jako dowód zostało przedłożone pismo bez podpisu, a istniała możliwość ustalenia osoby, od której ono pochodzi, to pismo takie mogło zostać uznane za tzw. początek dowodu na piśmie¹⁹. Było to jednak traktowane jako forma uprawdopodobnienia faktu dokonania danej czynności prawnej w sytuacji, gdy nie została zachowana wymagana forma pisemna tej czynności przewidziana dla celów dowodowych (art.74 § 2 KC). Odrębnym zagadnieniem jest kwestia tzw. anonimów, które nie mogą być w żadnym razie dowodem w sprawie²⁰.

Zdefiniowanie dokumentu pozwala na stwierdzenie, że podpis nie będzie już elementem konstytutywnym dokumentu prywatnego. Jego rola sprowadza się natomiast do identyfikacji osoby, od której pochodzi oświadczenie zawarte w dokumencie.

Dokument prywatny w dalszym ciągu korzystać będzie z domniemania z art.245 KPC bez względu na postać, w jakiej został sporządzony (papierowej, elektronicznej).

Rezygnacja z podpisu jako elementu koniecznego dokumentu prywatnego, oznacza że zamieszczenie podpisu bez względu na jego rodzaj, nie będzie miało również wpływu na jego wartość dowodową. Takie rozwiązanie jest kompatybilne z przepisami prawa wspólnotowego. Zgodnie z art.9 dyrektywy w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego²¹ (dyrektywa o handlu elektronicznym) Państwa Członkowskie zapewniają, żeby ich system prawny umożliwiał zawieranie umów drogą elektroniczną. Państwa Członkowskie mają w szczególności zapewnić, by wymagania prawne mające zastosowanie do procesu zawierania umów nie stanowiły prze-

¹⁵ Art. 2 § 2 ustawy z 14.2.1991 r. Prawo o notariacie, tekst jednolity Dz. U. z 2008 r., Nr 189, poz. 1158 ze zm.

¹⁶ Art. 95 ustawy z 29.8.1997 r. Prawo bankowe, tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665 ze zm.

¹⁷ Art. 815 KPC.

¹⁸ Art. 194 ustawy z 27.5.2004 o funduszach inwestycyjnych, Dz. U. Nr 146, poz. 1546 ze zm.

¹⁹ W. Siedlecki, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1972, s. 317; K. Knoppek, Dokument w procesie cywilnym, Poznań 1993, s. 60-61; W. Siedlecki, glosa do wyr. SN z 9.12.1980 r., sygn. II URN 171/80, OSPIKA 1981, Nr 7-8, poz. 126, s. 316; odmiennie S. Dalka, Dowód z dokumentu w sądowym postępowaniu cywilnym, Pal. 1974, Nr 8-9, s. 43.

²⁰ Zob. wyrok SN z 9.12.1980r., sygn. II URN 171/80, OSPIKA 1981, nr 7-8, poz. 126, a także W. Siedlecki, Glosa do tego wyroku, tamże s. 316-317.

²¹ Dyrektywa nr 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000r.

¹² Por. K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] A. Zieliński, Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego, tom. I, Warszawa 2005, s. 666.

¹³ Projekt zmiany ustawy Kodeks postępowania cywilnego przygotowany przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego pod przewodnictwem prof. J. Gołaczyńskiego. Autorka niniejszego artykułu jest również członkiem tego zespołu.

¹⁴ A. K. Bieliński, Charakter podpisu w polskim prawie cywilnym materialnym i procesowym, Warszawa 2007, s. 92; por. także ustawę z 18.9.2001 r. Kodeks morski, Dz. U. Nr 138, poz. 1545 ze zm. oraz ustawę z 23.9.1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego, tekst jednolity Dz. U. z 2004 r., Nr 161, poz. 1688 ze zm.

szkody dla używania umów elektronicznych ani nie prowadziły do pozbawienia prawnej skuteczności i ważności takich umów z tego powodu, że są one zawierane drogą elektroniczną.

Również w dyrektywie w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych²² w art.5 ust.2 zawarta jest regulacja, że Państwa Członkowskie mają zapewnić, żeby nie odmawiano podpisowi elektronicznemu skuteczności prawnej i dopuszczalności jako dowód w postępowaniu sądowym jedynie dlatego, że jest w formie elektronicznej, lub nie jest oparty na kwalifikowanym certyfikacie, lub nie jest oparty na kwalifikowanym certyfikacie pochodzącym od akredytowanego podmiotu świadczącego usługi certyfikacyjne, lub nie jest złożony za pomocą bezpiecznego urządzenia służącego do składania podpisu.

Nie ma uzasadnienia zatem, by odmiennie traktować dokumenty elektroniczne zawierające oświadczenia woli lub wiedzy, z uwagi na formę ich sporządzenia. Z dokumentem prywatnym pod względem skutków prawnych został zrównany jego poświadczony wydruk oraz dokument prywatny poświadczony w postaci elektronicznej.

Część dokumentów urzędowych z uwagi na swój istotny charakter pozostaje wyłącznie w aktach organów, które je wydają. Do tej grupy zalicza się między innymi dokumenty notarialne czy też akta stanu cywilnego. Stronom wydawane są jedynie odpisy, które mają moc prawną oryginału.

Jeżeli dokument znajduje się w aktach organu, o którym mowa w art.244 KPC wystarczy przedstawić urzędowo poświadczony przez ten organ odpis lub wyciąg z dokumentu. Sąd zażąda udzielenia odpisu lub wyciągu, jeżeli strona sama uzyskać go nie może. Gdy sąd uzna za konieczne przejrzanie oryginału dokumentu, może zarządzić, by go dostarczono na rozprawę, albo przejrzeć go na miejscu przez sędziego wyznaczonego lub przez cały skład sądu.

Urzędowy dokument elektroniczny będzie sporządzany na nośniku informatycznym, należącym do wystawcy. Uprawnionym do uzyskania dokumentu wydaje się poświadczony wydruk dokumentu elektronicznego. Nie będzie konieczne dostarczanie dla potrzeb postępowania sądowego nośnika, na którym dokument się znajduje. Warty odnotowania jest fakt, że ustawodawca przyjął koncepcję zrównania poświadczonych wydruków dokumentów urzędowych z odpisami dokumentów klasycznych, to jest w postaci papierowej.

Na marginesie można dodać, że po nowelizacji przez odwołanie się w treści art.250 KPC do całego art.244, a nie jedynie do jego § 1, usankcjonowana została możliwość utrwalania dokumentów jedynie w aktach, księgach czy na nośnikach pozostających wyłącznie w dyspozycji wystawcy, i wydawanie osobom zainteresowanym jedynie odpisów, w tym poświadczonych wydruków.

Nowelizacja KPC otwiera możliwość posługiwania się dokumentami w postaci zdigitalizowanej. Digitalizacja dokumentu, który został pierwotnie sporządzony w postaci papierowej, nie skutkuje utworzeniem nowego dokumentu, w rozumieniu art.244 i 245 KPC. Zdigitalizowany dokument jest elektronicznym odzwierciedleniem dokumentu, czyli właściwie jego odpisu.

Przepisy prawa materialnego stanowiące o danym dokumencie jako o urzędowym, muszą uregulować kompetencje do wydawania odpisów w postaci poświadczeń elektronicznych i poświadczeń wydruków dokumentów elektronicznych.

Do KPC wprowadzono nowe formy sporządzania odpisów dokumentów, czyli poświadczony przez wystawcę wydruk dokumentu urzędowego sporządzonego pierwotnie w postaci elektronicznej oraz poświadczony w postaci elektronicznej dokument urzędowy. Poświadczenia zdigitalizowanego dokumentu można dokonać w postaci elektronicznej zgodnie z regułami, o których mowa w art.129 KPC.

Ustawodawca opowiedział się za koncepcją zrównania mocy dowodowej wydruków dokumentów sporządzonych w postaci elektronicznej oraz dokumentów zdigitalizowanych z taką mocą, jaka jest właściwa dokumentom sporządzonym w postaci papierowej w oryginale. W myśl tego poświadczonemu w postaci elektronicznej dokumentowi urzędowemu zostało przydane domniemanie prawdziwości i zgodności z prawdą tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Z poświadczonym w postaci elektronicznej dokumentem prywatnym związane jest domniemanie prawdziwości i pochodzenia oświadczenia w nim zawartego od wystawcy dokumentu.

Dokument sporządzony w formie elektronicznej, w tym elektroniczne poświadczenie, cechować będzie domniemanie prawdziwości (autentyczności) oraz domniemanie pochodzenia od osoby, która opatrzyła go podpisem elektronicznym. Domniemania te mogą być obalone. Może się zdarzyć, że elektronicznym podpisem posłużyła osoba, która nie będzie jego właścicielem. Zaprzeczający pochodzeniu dokumentu elektronicznego od osoby, która opatrzyła go podpisem elektronicznym, powinien prowadzić dowód na podstawie przepisów ustawy o podpisie elektronicznym²³.

Po zmianach dotychczasowej treści art.253 KPC znajdzie on zastosowanie do art.245 KPC, czyli wymienionych tam dokumentów i poświadczeń, a nie tylko do dokumentów prywatnych.

Ustawowe rozszerzenie desygnatu pojęcia „dokument” skutkuje zmianami w zakresie badania jego prawdziwości. W dalszym ciągu badanie prawdziwości dokumentu dokonuje się z udziałem lub bez udziału biegłych. W przypadku dokumentów w postaci papierowej badanie prawdziwości pisma może nastąpić przez porównanie pisma na zakwestionowanym dokumencie z pismem tej samej osoby na innych dokumentach niewątpliwie prawdziwych. Sąd w razie potrzeby może wezwać osobę, od której pismo pochodzi w celu napisania podyktowanych jej wyrazów. Natomiast kwestia badania dokumentów istniejących w postaci elektronicznej nie została w sposób szczegółowy uregulowana kodeksowo. Jest to prawidłowe rozwiązanie, gdyż może być wiele sposobów badania dokumentów elektronicznych w zależności od tego, czego badanie ma dotyczyć. Sąd w razie potrzeby może wezwać wystawcę dokumentu w postaci elektronicznej do udostępnienia nośnika informatycznego, na którym został on zapisany.

Trudno jednoznacznie rozstrzygać, czy badanie dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej będzie się częściej odbywało z udziałem biegłych czy też bez ich udziału. Niewątpliwie nie należy przyjmować *a priori*, że w każdym przypadku pojawi się konieczność angażowania osób posiadających wiadomości specjalne z zakresu nowych technologii.

Wyżej opisane zmiany są niewątpliwie od dawna oczekiwane i pozostaje mieć nadzieję, że nowe przepisy będą odpowiadały rozwojowi nowych technologii, które są wykorzystywane w sprawach życia codziennego.

²² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 1999/93/WE z dnia 13 grudnia 1999r.

²³ Ustawa z dnia 18 września 2001r., Dz. U. Nr 130, poz. 1450 ze zm.